
SÓS TAMÁS

A SZAKMA- ÉS PÁLYAVÁLASZTÁS NÉHÁNY KÉRDÉSE AZ ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI RÉGIÓBAN, HEVES MEGYÉBEN

A felmérések azt bizonyítják, hogy a magyar lakosság kevés ismerettel rendelkezik a foglalkoztatással kapcsolatos kérdésekről, s legtöbbször ezek az ismeretek sem elég korszerűek és alaposak. A gazdasági rendszerváltás utáni nagyarányú és gyors átalakulások közepette nem sikerült követni a szakmaszerkezet változásait. Új szakmák, új tartalmak és új formák jelentek meg a munka világában. Ez megmagyarázhatja azt, hogy miért nem vagyunk tisztában azzal, hogy milyen végzettség, képzettség és milyen kompetenciák együttese kell egy-egy munkakör betöltéséhez, továbbá, hogy milyen egy-egy szakma munkaerő-piaci helyzete, milyen munkahelyek között válogathatunk, valamint hogy milyenek a karrierlehetőségek, a jövedelmi viszonyok egy szakma, szakmacsoport keretei között.

Az ország társadalmi és gazdasági fejlődéséhez elengedhetetlenül szükséges a magas színvonalú szakképzés, amely folyamatosan igazodik a munkaerőpiac igényeihez. A 2005-ben elfogadott szakképzés-fejlesztési stratégiának ez a küldetése, valamint igen hangsúlyosan az, hogy a képességek kibontakoztatásával egy sikeres életpályára készítse fel. Az oktatás és a képzés központi helyet foglal el a társadalmi esélyegyenlőségek megteremtésében, valamint az emberek életésélyeinek alapvető alakításában. Az iskola meghatározó szerepe mellett legalább olyan döntő a családi indíttatás és háttér az életút további alakulásában.

PÁLYAVÁLASZTÁSI TANÁCSADÁS, TOVÁBBTANULÁS

A pályaválasztás és továbbtanulás kérdése 12-14 éves korban válik először fontossá a gyerekek életében. Nagyon lényeges szem előtt tartani, hogy a pályaválasztás nem egy alkalomra szóló, egyszeri aktus, hanem a gyerekkor élményein alapuló, a serdülőkorban kibontakozó, és igen hosszú időn át tartó folyamat. Egyre jellemzőbb, hogy a 18-20 éves fiatalok kerülnek pályaválasztási döntés elé.

A jó választások, a helyes döntések előkészítése az általános iskolában kezdődik. A megalapozott döntés elsődleges kritériuma a helyes önismeret, ami igen lényeges komponense a helyes pályaválasztásnak. Ennek kialakítása korábban elkezdődik, mint az általános iskola, de a pályaválasztási döntéshez a 6-14 éves életkor önismerete a döntő jelentőségű. Az iskolai munka során a pályaismeret kialakítása folyik, amit úgy is határozhat meg, hogy pályafelvilágosítás. Leginkább az általános iskola utolsó évében érlelődik meg a pályaválasztási elhatározás, de ha ez késik, akkor is mindenképpen meghoznak valamilyen továbbtanulási, pályaválasztási döntést a fiatalok, a szüleikkel együtt. Legtöbbjük valahol folytatja a tanulmányait, hiszen a tankötelezettség 18 éves korig tart. Nem mindegy azonban, hogy milyen információkra, ismeretekre, tapasztalatokra alapozva születik meg a döntés.

Milyen okokra vezethetők vissza a téves, megalapozatlan pályaválasztási döntések? A különböző kutatások feltárták, hogy a pályaválasztási kudarcoknál sok esetben fellelhető a szülők tájékoztatatlansága, az azonosulás hiánya az iskolai célokkal, és nemritkán az érdektelenség. A tájékoztatatlanság leggyakrabban tapasztalt példája, amikor a szülők az iskolatípusok, szakmák, foglalkozások évtizedekkel korábbi jellemzőit vélik érvényesülni napjainkban is. Az általános iskola korai szelekciója is lényegesen rontja az esélyegyenlőség érvényesülését. A gyerekek jó része olyan hátrányokkal indul el az életben, amit szinte lehetetlen behozni a későbbiekben. Képességeik és tudásuk hiányosságai megakadályozzák őket a különböző kompetenciák megélésében.

A következő kérdés, hogy milyen lehetőségeik vannak az így felnövő gyerekeknek az önmegvalósításra? Legtöbbjüknek szinte előlről kell kezdenie a tanulmányait, ha később, érettebben átértékeli helyzetét, és valamilyen képesítést akar szerezni. Ezért is fontos, hogy kapjanak több segítséget a hátrányos helyzetű tanulók, már csak azért is, hogy a naprakész ismeretek birtokában könnyebben elkerüljék a családok a rossz döntéseket.

Kik adnak, adhatnak tanácsot, segítséget a továbbtanulni szándékozóknak és szüleinek? Több szervezet más-más szempontból foglalkozik a pályaaorientáció, a pályaválasztás, továbbtanulás kérdéseivel. A munkaügyi központok – többek között – úgynevezett FIT-pontokat (Foglalkozási Információs Tanácsadó) működtetnek, széles körű adatbankkal a különféle szakmákról, pályákról. A kereskedelmi és iparkamarák kirendeltségei elsősorban a munkaerőpiac oldaláról rendelkeznek naprakész információkkal. Az általános iskolás tanulók konkrét továbbtanulásának intézményesített felelőse maga az alapfokú nevelési és oktatási intézmény, de segítséget kap az erre szakosodott intézményektől, szervezetektől is.

Közülük talán a legfontosabb a pedagógiai szakszolgálat egyik tevékenységi formájaként megjelenő továbbtanulási és pályaválasztási tanácsadó, amit a közoktatási törvény 21.§-a rögzít. A tevékenység némi részletezését a 14/1994.(VI. 24.) MKM rendelet 5.§ (2) és (3) bekezdésében kapjuk meg: „A továbbtanulási tanácsadó pedagógiai, pszichológiai, egészségügyi tájékoztatással, kiadványokkal, továbbképzésekkel segíti az iskolai pályaválasztási tevékenységet” a második bekezdésben, valamint „A tovább-

tanulási, pályaválasztási tanácsadó kapcsolatot tart a foglalkoztatási pályaválasztási tanácsadóval” a harmadik bekezdésben. A téma taglalásakor fontos leszögezni azt is, hogy a hatályos közoktatási törvény szerint a továbbtanulási, pályaválasztási tanácsadás biztosítása a megyei önkormányzatok, illetve – ha ezt az alapító okirat szerint felvállalták – a többcélú kistérségi társulások kötelező feladata.

Megyénkben a Heves Megyei Önkormányzat fenntartásában működő Pedagógiai és Közművelődési Intézmény végzi a továbbtanulási, pályaválasztási tanácsadást a belpátfalvi, a hevesi, a füzesabonyi kistérség területén. A Hatvani és a Gyöngyösi Többcélú Kistérségi Társulás alapító okirata szerint vállalta a tevékenység ellátását, de azt nem saját intézménnyel és személyzettel végzi. Ellátási szerződést kötött a feladat ellátására a Pedagógiai és Közművelődési Intézménnyel, így e két kistérségben is a Pedagógiai és Közművelődési Intézmény végzi ezt a feladatot. Az egri és pétervársárai kistérség is átvállalta a tevékenység ellátását, amit saját intézmény működtetésével old meg.

A Pedagógiai és Közművelődési Intézmény évente mintegy ezer-ezerkétszáz 7. és 8. osztályos tanulónak ad számítógépes felmérésen alapuló pályaválasztási tanácsadást. Ezzel a gyerekek irányultságát, készségeit, képességeit mérhetik fel, ami támpontot adhat és orientálhat egyes pályák, szakmacsoportok irányába. Emellett a pályaválasztási szülői értekezleteken és az osztályfőnöki órákon ad felvilágosítást a beiskolázási lehetőségekről, valamint a munkaerőpiac igényeiről. Az intézmény évente – mintegy 2000-2500 példányban – adja ki a megye középiskoláinak beiskolázási tervét a következő tanévre.

A minél szélesebb körű információnyújtás érdekében Heves megyében együttműködik a Kereskedelmi és Iparkamara, a Regionális Munkaügyi Központ megyei kirendeltsége és valamennyi pályaválasztással foglalkozó pedagógiai szakszolgálati intézmény. Közös vetélkedőket, nyári szaktáborokat, pályaválasztási kiállításokat szerveznek, és üzemlátogatásokra is sor kerül. Az együttműködés mellett azonban tapasztalhatóak párhuzamosságok, és a rendelkezésre álló források nem kellően hatékony felhasználása is.

Végző soron a továbbtanulási döntésekből az derül ki, hogy a munkaerőpiac által igényelt szakmákra – a jól felkészült szakmunkások köréből – nem jelentkeznek kellő számban a fiatalok, vagyis nem mérséklődik a munkaerőhiány, miközben jelentős a túlképzés az egyes diplomát adó pályákon.

A PÁLYAVÁLASZTÁSBAN JELENTKEZŐ PROBLÉMÁK

A pályaaorientációban, pályaválasztásban, továbbtanulásban érintett szervezetek munkájában nem valósul meg a kellő mértékű összehangoltság. Ehhez hiányzik a megfelelő jogi háttér is, hiszen a közoktatási törvény nem írja elő kötelezően, hogy az iskolákban működjenek pályaválasztási felelősök, így sok helyen ezt nem állandó személy végzi, hanem a mindenkori nyolcadik osztályos osztályfőnök. Sokszor hiányzik a pályavá-

lasztásban érintett pedagógusok (pályaválasztási felelősök, osztályfőnökök) megfelelő tájékozottsága is a szakmák sajátosságairól, a továbbtanulási lehetőségekről, valamint a munkaerő-piaci igényekről. Ráadásul a szülőkhez, a tanulókhöz sem jutnak el mindig a megfelelő ismeretek, így nemritkán rutinból, a korábbi tapasztalataik alapján, vagy megalapozatlan információk alapján döntenek (például melyek a divatszakmák az iskolakeresés idején). Ennek egyik oka az is lehet, hogy a szülők tájékoztatása csak egy csatornán, az iskolán keresztül történik jellemzően, ami pedig sokszor kevés, mert nem biztos, hogy minden családot elér az iskola, illetve a fentiek alapján az iskolai tájékoztatás sem mindig teljesen helytálló.

Fontos lenne:

- a nagyobb összehangoltság és a rendelkezésre álló források hatékonyabb felhasználása a pályaválasztásban érintett szervek között az elosztás szintjén,
- állandó, jól felkészült pályaválasztási felelősök megbízása az általános iskolákban, akik nagyobb odafigyeléssel végzik a tanácsadói munkát, és figyelemmel tudják kísérni azokat a változásokat, amelyek befolyásolják a megalapozott döntéseket;
- újabb információs csatornák beépítése a szülők és a tanulók tájékoztatására (például ha egy vállalatnál munkaerőhiány van egy szakmában, akkor a cég tájékoztassa a saját dolgozóit is erről, hiszen a többségük szülő is, és érintettek lehetnek az iskolakeresésben);
- a munkaügyi központok a nyilvántartott munkanélküliek tájékoztatásánál is gondoljanak arra, hogy a munkanélküli személy akár gyerekeit beiskolázza szülő is lehet;
- a szakmák minél szélesebb körének megismertetése a szülőkkel és gyerekekkel üzemlátogatások és bemutatók szervezésével, ami segíthetné a pályaválasztásban érintettek korábbi berögződésinek (például lányos és fiús szakmák) felszámolását.

A pályaválasztás nemcsak az egyén és a család életét, hanem az ország versenyképességét is meghatározó jelentőségű esemény, ezért nagyon fontos, hogy a döntés minél pontosabb információk birtokában szülessen meg. Az ország fejlődésének egyik lényeges eleme, hogy biztosított legyen a gazdaság által igényelt szakképzett munkaerő, illetve a folyamatos munkavállalói utánpótlás. Sajnálatos az a tény, hogy hazánkban általában kevesebb diák érdeklődik a szakképzés iránt, illetve nagy a különbség az egyes szakképesítések beiskolázási létszáma és a munkaerőpiacon történő elhelyezkedés lehetőségei között. Ennek következtében számtalan területen állandósult a szakemberhiány.

Az elmúlt időszakban jelentős erőfeszítések történtek annak érdekében, hogy a szakképzési rendszer a kívánt irányba mozduljon el, aminek egyik elemeként jöttek létre – az idevágó jogszabályi felhatalmazás alapján – a Regionális Fejlesztési és Képzési

Bizottságok, közöttük az Észak-magyarországi Regionális Fejlesztési és Képzési Bizottság (a továbbiakban: É-m. RFKB).

PÁLYAVÁLASZTÁS ÉS ÉLETPÁLYA-TANÁCSADÁS ÉS AZ ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI REGIONÁLIS FEJLESZTÉSI ÉS KÉPZÉSI BIZOTTSÁG

Az É-m. RFKB döntési körébe tartozik a regionális szakképzés-fejlesztési célok, valamint a gazdaság igényeire épülő regionális szükségletek meghatározása. A bizottság döntött arról, hogy az iskolarendszerű szakképzésben oktatható szakképesítések/szakmák közül, melyek a kiemelten támogatottak, a támogatottak, továbbá mely képzésekhez nem indokolt szakképzés-fejlesztési forrásokat kapcsolni, illetve mely szakmákban nem történik képzés a régió iskolarendszerű képzésében.

A SZAKMAI MUNKA KIEMELT KÉRDÉSKÖREI

- A régió valamint az egyes megyék kulcs- és húzóágazataihoz kapcsolódó szakképesítések.
- A régióban és az egyes megyékben nem oktatott, illetve igényként nem jelentkező szakképesítések.
- A lányok számára ajánlható szakmák viszonylag szűk köre.
- Az etnikai kisebbséghez tartozó állampolgárok képzéséhez csatlakozó szakképesítések.
- A regionális és megyei szintű fejlesztések/beruházások által – valószínűsíthetően – generált munkaerő-piaci kereslet.
- A számba vett hiányszakmák.
- A tanulószereződéses gyakorlati képzés.

Októberben került közreadásra a szakképesítések besorolása azzal a céllal, hogy segítse a pályaválasztás folyamatát, valamint orientálja a szakképzési profilok irányainak és beiskolázási arányainak átalakítását. Nem kétséges, hogy a gazdaság nézőpontjából kiemelten támogatott körbe sorolt szakképesítésekben középtávon különösen jók a végzett szakmunkások elhelyezkedési esélyei.

A kiemelten támogatott szakképesítések/szakmák száma 31, melyek közé például az ács, állványozó; a gépi forgácsoló, a mezőgazdasági gépüzemeltető, gépkarbantartó; a villanszerelő került besorolásra. A támogatott szakképesítések/szakmák csoportjába 135 került. Közöttük van például a borász, az egészségügyi asszisztens, az épületlakatos, a pék-cukrász, a szociális gondozó. A szakképzési fejlesztési forrás által nem támogatott szakmák száma 35, közöttük van például a pedagógiai asszisztens, az idegenvezető, az újságíró. Végül a régióban az iskolarendszerben nem oktatott szakképesítések/

szakmák száma 76 lett, közéjük került például a kályhás, az órás, a repülőgép-szerelő és az útépitő.

Magyarországon a tanácsadási tevékenység intézményi háttérére vonatkozóan rendelkezünk adatokkal, de szolgáltatásaik részleteiről csak szórványos ismereteink vannak. A tanácsadással kapcsolatos szemlélet lassú hazai fejlődését jelzi, hogy a korábban is használatos fogalmak – pályaválasztási tanácsadás, pályaorientáció – lassanként a magyar nyelvben is új jelentést kapnak, illetve új kifejezések – pályafejlődés, pályaépítés, karrier-tanácsadás – is kezdenek meghonosodni a (felső)oktatásban.

A PÁLYAVÁLASZTÁS RENDSZERSZINTŰ PROBLÉMÁI

- Nincs egységes szakképzési információs rendszer, amelynek kialakításával egy időben célszerű lenne felülvizsgálni a szakmai adatbázisokat is.
- Hiányzik az egységes pályaorientációs tanácsadási rendszer.
- A szakképzési kínálat megismeréséhez nem biztosítunk elegendő információt a pályaválasztó fiatalok, a szülők, az új szakmát elsajátítani szándékozók, valamint a vállalkozások számára.
- Hatékonyabbá kell tenni azokat az ösztönzőket, amelyek orientálhatnak az igényelt szakirányok hiányszakmáinak elsajátítására, illetve az egész életen át tartó tanulásra.

Bibliográfia

- A középpontban 2010 – A szakképzés és szakmai gyakorlat újraértékelése.* CEDEFOP tanulmány, 2008. november 10.
- Az általános iskolát végzett tanulók továbbtanulási lehetőségei Heves megyében (2009/2010-es tanévben).* A Heves Megyei Pedagógiai és Közművelődési Intézmény kiadványa.
- Halász Gábor és Lannert Judit (szerk): *Jelentés a magyar közoktatásról.* Országos Közoktatási Intézet, Budapest, 2006
- Középtávú szakképzési stratégia 2005–2013.* Magyar Kereskedelmi és Iparkamara. 2006. ápr.
- Martonné Tamás Márta: *Pályaválasztás és szelekció.* *Iskolapszichológia*, 12. ELTE PPK Tanárképzési és Továbbképzési Központ, Budapest, 2007.